

**_LA JURISPRUDENCIA
DEL TRIBUNAL CONSTITUCIONAL
I LA GARANTIA DELS DRETS LIN-
GÜÍSTICS A L'ESTAT ESPANYOL**

Eva Pons Parera

**Càtedra de
Drets Lingüístics**

© 2020 EVA PONS PARERA

Directors:

VICENTA TASA FUSTER

RAFAEL CASTELLÓ COGOLLOS

Edició:

ISBN: 978-84-0919-946-4

Eva Pons Parera.

És professora de Dret constitucional a la Universitat de Barcelona. Ha publicat nombroses contribucions sobre el dret lingüístic en els àmbits català, espanyol, europeu i de dret comparat, amb estades de recerca a Bèlgica, el Canadà, Finlàndia, Itàlia i Suïssa. Des de l'any 1992 realitza la secció de jurisprudència del Tribunal Suprem i del Tribunal Constitucional de la Revista de Llengua i Dret/Journal of Language and Law, i des de 2016 n'és la directora. Membre de la junta de Linguapax International. Vocal de la Comissió Jurídica Assessora de la Generalitat de Catalunya.

**LA JURISPRUDENCIA
DEL TRIBUNAL
CONSTITUCIONAL
I LA GARANTIA DELS
DRETS LINGÜÍSTICS
A L'ESTAT ESPANYOL**

AUTORA:

Eva Pons Parera

Primera part

INTRODUCCIÓ

La jurisprudència del Tribunal Constitucional espanyol (TC) en la matèria de drets lingüístics és força àmplia i extensa en el temps, ja que abasta des de les inicials sentències de 1982 fins als darrers pronunciaments de l'any 2019.

A partir d'una regulació constitucional que fixa els principis bàsics de la matèria lingüística (art. 3, 20.3 i disposició final CE), sense una regulació explícita de la distribució de competències sobre les llengües (al marge de la referència al foment de l'ensenyament de la llengua de la comunitat autònoma en l'article 148.1.17 CE), la interpretació del TC ha estat cabdal a l'hora de definir el model lingüístic.

Aquesta intervenció ha vingut motivada, fonamentalment, pels conflictes competencials entre l'Estat central i les comunitats autònomes (resolts a través del recurs d'inconstitucionalitat i el conflicte de competències), i en molt menor mesura per la interposició de recursos d'emparament en defensa de drets fonamentals.

Això darrer explica que el sentit prevalent de l'actuació del TC hagi estat la de definir els marges dins dels quals es podrien dissenyar i aplicar les polítiques lingüístiques autonòmiques, i és en aquest context que s'emmarquen la majoria de pronunciaments sobre el contingut i abast dels drets lingüístics.

A més, el rol desplegat pel TC en aquesta matèria no es pot desvincular de vicissituds que han afectat la vida de l'òrgan¹.

Tanmateix, en allò que aquí interessa, convé destacar la possibilitat de distingir diferents etapes dins la jurisprudència constitucional, vinculades als canvis general dels context jurídicopolític, en especial pel que fa a l'evolució de l'anomenat *Estat autonòmic*. Així, molt sintèticament, després de les sentències fundacionals de la dècada dels '80 sobre les lleis de normalització lingüística de les comunitats autònomes, en què es fixen els trets bàsics del sistema de *cooficialitat* –noció encunyada jurisprudencialment–, la dècada dels '90 es va caracteritzar per una jurisprudència de caire més progressista que va permetre avalar normes sectorials autonòmiques de protecció i foment de les llengües pròpies en àmbits diversos. Ja en el segle XXI, arran de la darrera onada de reformes estatutàries ('estatuts de segona generació'), i singularment del

nou Estatut català de l'any 2006, la STC 31/2010 introdueix un gir restrictiu dins d'aquesta doctrina constitucional, que es confirma durant la darrera dècada en tota una sèrie de pronunciaments que afecten disposicions lingüístiques autonòmiques.

Amb un enfocament centrat en els drets lingüístics, en les línies que segueixen s'analitza, en primer lloc, la connexió establerta per la jurisprudència constitucional entre els drets fonamentals i la llibertat d'ús de les llengües (epígraf 2). Tot seguit, s'examina el fonament constitucional i estatutari dels drets i deures lingüístics derivats de la noció l'oficialitat, interpretada jurisprudencialment (epígraf 3). I, a l'últim, es concreta quina interpretació s'ha donat als drets lingüístics en diferents sectors materials rellevants com són l'ensenyament, les administracions i el món jurídic socioeconòmic.

¹ Després de la fase de posada en marxa i desplegament inicial (1981-1992, presidències de García Pelayo y Tomás y Valiente), la institució es consolida durant la dècada dels noranta (1992-2001, especialment amb la darrera presidència de Cruz Villalón), si bé a partir d'aquest moment se succeeixen diverses reformes de la seva llei rectora (reformes de la LOTC de 1999, 2000 i 2007) que pretenen solucionar problemes de funcionament de l'òrgan o bé modificar aspectes del sistema de nomenament dels membres que, a diferència d'altres països plurilingües, no comprèn cap criteri de repartiment territorial o coneixement lingüístic. Una crisi important es produeix arran del procés estatutari català de 2004-2010 (presidència de Casas Baamonde), quan el Ple accepta la recusació del magistrat Pérez Tremps en el recurs contra l'Estatut català per haver publicat un article doctrinal abans de ser nomenat per al càrrec. A partir d'una nova reforma de la seva llei institucional, l'any 2015, que serà avalada pel mateix òrgan en la STC 185/2016 (presidència de Pérez de los Cobos), el Tribunal assumeix unes potestats noves d'execució i sanció, que fins avui solament s'han aplicat al control de les minories polítiques i, en concret, sobre la comunitat autònoma de Catalunya arran del procés sobiranista, i que, segons l'opinió d'alguns autors, comporten un perill evident de desnaturalització del rol d'una cort constitucional. Durant aquesta darrera etapa (presidència de Juan González Rivas), la composició de l'òrgan es nodreix majoritàriament amb membres procedents del poder judicial, en comptes de l'origen universitari prevalent anteriorment.

Segona part

**LA IDENTIFICACIÓ
D'UNA DIMENSIÓ LINGÜÍSTICA
DELS DRETS FONAMENTALS**

Els constituents de 1978 no va atorgar als drets lingüístics la consideració directa de drets fonamentals, en tant que drets formalment declarats com a tals per la Constitució i dotats d'unes garanties reforçades de protecció previstes en el títol I de la CE (relatiu als 'Drets i deures fonamentals'), entre les quals pot haver-hi el recurs d'empara. La sistemàtica del text constitucional de 1978 avala aquesta conclusió, ja que mentre que els principis del règim lingüístic s'emmarquen en el Títol preliminar, dedicat a plasmar els principis estructurals de l'Estat, el Títol primer només conté una referència al respecte de "les diferents llengües d'Espanya" en l'article 20.3, dins d'un precepte mancat de l'estructura de dret subjectiu en tant que mandat o garantia de pluralisme en els mitjans de comunicació.

Cal fer notar que aquesta opció del constituent espanyol no era l'única possible. La varietat de fórmules i sistemàtiques presents en altres constitucions del nostre entorn palesa que les referències lingüístiques poden aparèixer en contextos sistemàtics distints, i, de vegades –especialment, tot i que no únicament, en els països amb un règim de monolingüisme oficial– les referències constitucionals a la llengua poden restar circumscrites al reconeixement de certs drets fonamentals o del principi d'igualtat o no-discriminació.

Tot i amb tot, com ha destacat la doctrina, és possible reconèixer connexions diverses entre drets fonamentals i drets lingüístics. La jurisprudència constitucional s'ha fet ressò d'aquesta connexió en admetre la presència d'una dimensió lingüística en certs drets fonamentals. Cal advertir que aquesta interpretació era inevitable en vista de l'article 10.2 CE, que obliga a interpretar el drets fonamentals de conformitat amb els tractats i els acords internacionals sobre drets humans ratificats pel Regne d'Espanya. I és que tant aquestes normes com la doctrina dels tribunals o organismes internacionals amb autoritat per a interpretar-les posen de manifest diversos exemples de reconeixement de drets lingüístics vinculats al dret a un judici just (SSTEDH Luedicke Belcaceem i Coç de 28 de novembre de 1978; SSTEDH Kamasinski c. Austria, 19 de desembre de 1989), el dret la llibertat d'expressió i informació (Comitè Drets Humans ONU, Ballantyne, Davidson, McIntyre c. Canada, Communication Nos. 359/1989 i 385/1989, UN Doc CCPR/C/47/D/359 and 385/1989/Rev.1, de 31 de març 1993)

o el dret a la vida privada (SSTEDH Evans c. The U.K., Sec 4a., 19 de març 2006; Johansson c. Finland, Sec. 4a., 6 setembre 2007), per citar-ne alguns exemples.

Deixant ara al marge els drets fonamentals de l'àmbit educatiu i d'accés a la funció pública, que s'analitzen singularment més endavant, el TC s'ha referit al contingut lingüístic del dret a la tutela judicial efectiva que recull l'article 24 CE, per exemple, en les SSTC 30/1986, 192/1996, 88/1999, 171/2009 i 219/2019. En aquests pronunciaments se susciten qüestions sobre la comprensió de llengües oficials i es resolen diverses incidències que afecten les garanties processals i que tenen en el seu origen comú en la legislació orgànica i processal de l'Estat que no imposa als operadors jurídics a conèixer les llengües oficials distintes del castellà. Un cas distint és el de la STC 74/1987, que reconeix als ciutadans espanyols que no entenguin suficientment o no puguin expressar-se en castellà a ser assistits per un intèrpret quan es trobin detinguts o presos, en entendre que ha de prevaldre el dret a la tutela judicial efectiva per damunt del deure de coneixement del castellà consignat en l'article 3.1 CE. La sentència, que es fa ressò de l'atribució d'aquest dret als estrangers, considera que no estendre'l als espanyols comportaria una discriminació prohibida per l'article 14 CE.

En segon terme, també els drets de participació política representativa de l'article 23.2 CE han fonamentat la garantia d'un ús públic d'una llengua no oficial en les SSTC 48 i 49/2000. En ambdues resolucions el TC va avalar les candidatures presentades en bable/asturià, llengua reconeguda estatutàriament i legalment, a partir d'una interpretació de la legalitat favorable o no restrictiva del dret d'accés al càrrec públic representatiu, pel que fa als requisits d'admissibilitat de les candidatures previstos per la legislació electoral. Es varia així la doctrina de l'anterior STC 27/1996, que rebutjava l'afectació de l'article 23.2 CE per l'acte de la Junta Electoral que obligava a transformar al castellà allò escrit en bable, en considerar que *"sólo las lenguas cooficiales se encuentran permitidas como vehículo de los procedimientos administrativos, y el bable no lo es puesto que el Estatuto del Principado no lo establece así"*.

La qüestió dels usos de les llengües oficials distintes del castellà per part dels parlamentaris estatals, les facultats d'actuació dels quals es protegeixen pel

dret a l'exercici del càrrec o *ius in officium* derivat de l'article 23.2 CE, se suscitava en el cas analitzat per la STC 205/1990, arran del recurs d'empara contra la inadmissió per la Mesa del Senat d'una moció que propugnava l'ús de les diverses llengües espanyoles en aquesta cambra. L'intèrpret constitucional va estimar el recurs tot adoptant un principi de *self-restraint* quant al fons de l'assumpte, que no tancava la porta a la regulació d'aquesta possibilitat (que posteriorment es va materialitzar en les reformes del Reglament del Senat de 1994, 2005 i 2010).

Finalment, escau ressenyar la STC 201/1007, pel que fa a la dimensió lingüística del dret a la intimitat (article 18.1 CE). El TC hi assenyala que el contingut d'aquest dret fonamental s'oposa a les restriccions a la comunicació imposades a un pres a qui el centre penitenciari havia prohibit parlar amb eusquera amb els familiars adduint raons de vigilància i seguretat.

Tercera part

**L'OFICIALITAT I ELS DRETS
LINGÜÍSTICS: FONAMENT
CONSTITUCIONAL I ESTATUTARI**

Els drets lingüístics dimanen de determinats principis jurídics i, en particular, del principi d'oficialitat, en tant que principi nuclear del règim lingüístic constitucional, a més de poder enunciar-se en disposicions normatives més concretes, de desplegament de les previsions constitucionals i estatutàries. Aquest fonament s'identificava en la STC 87/1997 de la manera següent:

“Ahora bien, determinar cuáles sean las consecuencias genéricas o el alcance del contenido inherente de la oficialidad es cosa que aquí no es necesario analizar con pretensiones de exhaustividad. A los efectos de este proceso constitucional basta señalar que el Tribunal siempre ha considerado como tales, entre otras, el establecimiento de los derechos y deberes lingüísticos de los ciudadanos frente a todas las Administraciones Públicas -por ejemplo, el derecho a poder dirigirse a ellas en cualquiera de las lenguas oficiales en la Comunidad- y la proclamación de la plenitud e igualdad de efectos jurídicos de los documentos redactados en cualquiera de esas lenguas (por todas, SSTC 123/1988, fundamento jurídico 5º y 56/1990, fundamento jurídico 40). Más concretamente, el Tribunal Constitucional ha precisado que las denominadas leyes de normalización y en concreto los preceptos que proclaman los referidos derechos y la igualdad de efectos jurídicos son fruto del ejercicio de estas competencias o mandatos contenidos en los preceptos constitucionales y estatutarios que atribuyen a las respectivas Comunidades Autónomas la regulación del carácter oficial de las lenguas y el fomento de las mismas (SSTC 82/1986, fundamentos jurídicos 4º, 7º y 8º; 56/1990, fundamento jurídico 40; 74/1989, fundamento jurídico, 3º y 337/1994, fundamento jurídico 7º).”

Tanmateix, poden existir drets lingüístics que presentin un fonament distint, especialment en el supòsit de llengües que no han estat declarades oficials pels respectius estatuts d'autonomia. En aquest sentit, escau esmentar la STC 56/2016, dictada en el recurs d'inconstitucionalitat contra la Llei 3/2013, de 9 de maig, d'ús, protecció i promoció de les llengües i modalitats lingüístiques pròpies d'Aragó, que va modificar l'anterior Llei aragonesa 10/2009, de 22 de desembre, entre d'altres aspectes, pel que fa al reconeixement i garantia d'uns drets lingüístics als ciutadans (així, la supressió en l'article 3 del text legal del dret a *“Usar oralmente y por escrito las lenguas propias de Aragón*

tanto en las relaciones privadas como en las relaciones con las Administraciones Públicas). En aquest pronunciament el TC rebutja de manera explícita que la Carta europea de les llengües regionals o minoritàries (CELRM), ratificada l'any 2001, integri el cànon de control en la matèria de drets lingüístics –en contra de l'argument dels recurrents fonament en l'article 10.2 CE–, i, en conseqüència, avala una modificació legal regressiva en termes de reconeixement –en especial, en eliminar-se de l'article 2 i concordants del text legal les denominacions lingüístiques d'*aragonès* i *atalà*– i protecció de les llengües pròpies de l'Aragó.

Amb tot, el fet que majoritàriament els drets lingüístics provinguin de la noció d'oficialitat, com s'ha referit anteriorment, determina la importància cabdal d'analitzar la noció d'oficialitat dins la jurisprudència constitucional i la connexió que s'hi estableix amb els drets lingüístics.

D'acord amb la inicial STC 82/1986, aquesta noció implica que la llengua *"es reconocida por los poderes públicos como medio normal de comunicación en y entre ellos y en su relación con los sujetos privados"* (FJ 2). Dins d'aquesta resolució, i en la subsegüent STC 84/1986, el TC precisava certes característiques de l'oficialitat de la llengua castellana que, segons interpretava el TC, era llengua oficial *"en tot l'Estat"* (sentit que caldria donar, a partir d'aquell moment, a l'expressió constitucional *"llengua oficial de l'Estat"* de l'article 3.1 CE) i es beneficiava del deure de coneixement.

Pel que fa a l'oficialitat de la resta de *"llengües espanyoles"*, tot rebutjant implícitament la tesi doctrinal segons la qual l'article 3.2 CE n'imposava l'oficialitat, dins la STC 82/1986 es reconeixia la funció constitucional dels estatuts d'autonomia, en considerar que *"el art. 3.1 y 2 de la Constitución y los artículos correspondientes de los respectivos Estatutos de Autonomía son la base de la regulación del pluralismo lingüístico en cuanto a su incidencia en el plano de la oficialidad en el ordenamiento constitucional español"* (FJ 2).

Força anys més tard, però en sintonia amb l'anterior pronunciament, la STC 247/2007 –sobre el dret a l'aigua de l'Estatut valencià de 2006– es referia de nou a l'ampli marge de configuració jurídica que la Constitució atorga als estatuts per regular la qüestió lingüística, tot destacant l'habilitació constitucional del legislador estatutari per regular els drets lingüístics, en tant que veritables drets subjectius:

"En efecto, el amplio margen de configuración constitucionalmente previsto de que gozan los Estatutos de Autonomía se caracteriza por dos notas. La primera, que la Constitución posibilita que los Estatutos realicen el indicado papel de configuración con diverso grado de concreción. Y la segunda, que de la regulación que realicen los Estatutos de Autonomía pueden desprenderse, de modo inmediato, verdaderos derechos públicos subjetivos, según ha confirmado la jurisprudencia constitucional incluso para supuestos en que la previsión estatutaria incide en los derechos fundamentales en sentido estricto (es el caso del art. 23.2 CE). Así lo hemos declarado, entre otras, en las SSTC 36/1981, de 12 de noviembre, FJ 4 (reconocimiento de los derechos de inviolabilidad e inmunidad de los parlamentarios autonómicos), 82/1986, de 26 de junio, FFJJ 2, 3, 5 y 14 (en relación con la cooficialidad lingüística), 4/1992, de 13 de enero, FJ 3 (designación de Senadores por las Comunidades Autónomas) y 225/1998, de 25 de noviembre, FFJJ 6 y 7 (en relación con el sistema de representación proporcional de las Asambleas legislativas de las Comunidades Autónomas)." (FJ 15)

Tanmateix, escau notar el gir jurisprudencial que introdueix la STC 31/2010, que suposa accentuar –en termes no favorables a les llengües pròpies– el distint fonament l'oficialitat de les diverses llengües: la Constitució, per al cas de la llengua castellana; i els estatuts d'autonomia per a la resta de llengües oficials. Aquesta distinció s'emmarca per una argumentació que tendeix a desactivar –o a negar directament– la funció constitucional que anteriorment la jurisprudència reconeixia als estatuts d'autonomia. Així, dins la STC 31/2010 el rol lingüístic de la norma estatutària se circumscriu a *"la calificación de una lengua como oficial en la 'respectiva' Comunidad Autónoma, según requiere el art. 3.2 CE"* (FJ 14.a) i a *"la descripción de las consecuencias genéricas propias de la cooficialidad del catalán y del castellano en el ámbito de la Comunidad Autónoma"* (FJ 21). I és dins d'aquestes "conseqüències genèriques" que s'emmarquen ara pel TC els drets lingüístics inherents a la declaració d'oficialitat, en dir, per exemple:

"Con esta previsión [art. 33.2 EAC] –que en el ámbito de las Administraciones públicas tiene su equivalente en el apartado 1 del art. 33 EAC, no impugnado por este motivo– el Estatuto de Autonomía se limita a la descripción de las consecuencias genéricas propias de la cooficialidad del castellano y del catalán en el ámbito de

la Comunidad Autónoma de Cataluña, cifradas en el derecho de opción lingüística de los particulares en sus relaciones con el poder público, sin privilegio o preterición de ninguna de ambas lenguas.” (FJ 21)

En el context de l'esmentada STC 31/2010, l'esmentada premissa reduccionista del paper dels estatuts en la matèria lingüística té també d'altres funcions: primer, serveix per privar de virtualitat jurídica del concepte estatutari de la 'llengua pròpia'; segonament, permet afirmar una *“igualdad inexcusable”* –això és, *ex constitutione*– de la llengua castellana i la llengua oficial pròpia, i, a l'últim, sosté la impossibilitat de consignar estatutàriament un deure de coneixement de la llengua oficial pròpia en el territori autonòmic dotat d'un contingut equiparable al deure de conèixer el castellà de l'article 3.1 CE.

Sobre aquest darrer punt, el TS canvia subreptíciament els termes del debat constitucional de la STC 84/1986, on el que s'havia discutit era si una llei ordinària autonòmica –i no l'estatut d'autonomia, en tant que norma constitucionalment habilitada en l'article 3.2 CE– podia introduir el deure de coneixement de la llengua pròpia en el territori autonòmic. I, desmentint la igualtat de les dues llengües oficials tot just afirmada, la Sentència apuntala una jerarquia clara de la llengua castellana, única que es beneficia d'un deure de coneixement entre els ciutadans en el territori de la Comunitat Autònoma, d'acord amb el pronunciament interpretatiu sobre l'article 6.2 EAC :

“Desde luego, y según admitimos en la citada STC 82/1986, el hecho de que la Constitución no reconozca el derecho a utilizar las lenguas cooficiales distintas del castellano no impide que los Estatutos de Autonomía garanticen tal derecho. Otra cosa es, sin embargo, que también puedan exigir el deber de conocerlas. El deber constitucional de conocimiento del castellano, antes que un deber «individualizado y exigible» (STC 82/1986, FJ 2) de conocimiento de esa lengua, es en realidad el contrapunto de la facultad del poder público de utilizarla como medio de comunicación normal con los ciudadanos sin que éstos puedan exigirle la utilización de otra –fuera de los casos, ahora irrelevantes, en los que pueda estar en juego el derecho de defensa en juicio (STC 74/1987, de 25 de mayo)– para que los actos de imperium que son objeto de comunicación desplieguen

de manera regular sus efectos jurídicos. En el caso de las lenguas cooficiales distintas del castellano no existe para los poderes públicos una facultad equivalente, pues los ciudadanos residentes en las Comunidades Autónomas con lenguas cooficiales tienen derecho a utilizar ambas en sus relaciones con la autoridad y sólo obligación –constitucional– de conocer el castellano, lo que garantiza la comunicación con el poder público sin necesidad de exigir el conocimiento de una segunda lengua. En cuanto el deber del ciudadano se corresponde con el correlativo derecho o facultad del poder público, no teniendo la Administración derecho alguno a dirigirse exclusivamente a los ciudadanos en la lengua catalana tampoco puede presumir en éstos su conocimiento y, por tanto, formalizar esa presunción como un deber de los ciudadanos catalanes.” (STC 31/2010, FJ 14)

Aquest argument admet una primera crítica, atès que el Tribunal Constitucional reconceptualitza el deure de coneixement del castellà a partir d'identificar una prerrogativa de l'Administració d'ús del castellà, tot desconeixent que no li corresponen a aquesta la titularitat de posicions jurídiques subjectives en aquest terreny, sinó que els titulars de drets lingüístics són els ciutadans. L'argumentació continua així:

“El art. 6.2 EAC sería inconstitucional y nulo en su pretensión de imponer un deber de conocimiento del catalán equivalente en su sentido al que se desprende del deber constitucional de conocimiento del castellano. Ello no obstante, el precepto admite con naturalidad una interpretación distinta y conforme con la Constitución, toda vez que, dirigiendo el precepto un mandato a los poderes públicos de Cataluña para que adopten «las medidas necesarias para facilitar ... el cumplimiento de este deber», es evidente que sólo puede tratarse de un deber «individualizado y exigible» de conocimiento del catalán, es decir, de un deber de naturaleza distinta al que tiene por objeto al castellano de acuerdo con el art. 3.1 CE (STC 82/1986, FJ 2). No hay aquí, por tanto, contrapunto alguno a la facultad del poder público de la Generalitat de utilizar exclusivamente la lengua catalana en sus relaciones con los ciudadanos, que sería improcedente, sino que se trata, aquí sí, no de un deber generalizado para todos los ciudadanos de Cataluña, sino de la imposición de un deber individual y de obligado cumplimiento que tiene su lugar específico y propio en el ámbito de la educación, según resulta del art. 35.2 EAC, y en el de las relaciones de sujeción especial que vinculan a la Administración catalana con sus funcionarios, obligados a dar satisfacción al derecho de

opción lingüística reconocido en el art. 33.1 EAC. Si el concreto régimen jurídico de ese deber individualizado y exigible es o no conforme con la Constitución habrá de verse en el momento de examinar la constitucionalidad de dichos preceptos, también objeto del presente recurso. Importa aquí únicamente, sin embargo, que, concebido como un deber de naturaleza distinta al que sólo cabe predicar del castellano, esto es, como un deber que no es jurídicamente exigible con carácter generalizado, el deber de conocimiento del catalán tiene un objeto propio que lo justifica como mandato y que permite interpretarlo conforme a la Constitución.” (STC 31/2010, FJ 14)

A més, dins la STC 31/2010 no solament hi ha la pretensió de negar un deure general de coneixement, sinó que, a partir de les mateixes premisses, es priva d'exigibilitat en termes jurídics la configuració estatutària d'un deure de coneixement concret per als servidors públics de l'àmbit judicial:

“Por su lado, el apartado 4 del art. 102 EAC tampoco merece reproche alguno de inconstitucionalidad por cuanto el deber de acreditación del conocimiento de las dos lenguas oficiales se predica en el precepto, en términos generales y de principio, como consecuencia inherente de la cooficialidad, respecto del personal al servicio de la Administración de Justicia y de la Fiscalía en Cataluña. Será con ocasión, en su caso, del desarrollo normativo de ambas previsiones estatutarias por parte del poder político competente, estatal o autonómico, cuando, eventualmente, podrá requerirse de este Tribunal el pertinente juicio de constitucionalidad sobre los específicos términos en los que llegue a concretarse el deber de conocimiento de las dos lenguas oficiales por los referidos servidores públicos que, como consecuencia genérica de la cooficialidad, los preceptos ahora examinados se limitan a formalizar en garantía del derecho de opción lingüística que asiste a los ciudadanos.”

Les conseqüències de la doctrina constitucional referida s'han pogut observar en els recursos ulteriors davant del Tribunal Constitucional –durant els anys 2017 a 2019– relatius a les lleis aprovades pel Parlament de Catalunya que desplega ven l'Estatut de 2006, a instàncies de diversos òrgans estatals legitimats (el president del Govern, el Defensor del Poble i cinquanta parlamentaris del Congrés dels Diputats). En concret, es ratifica per aquestes sentències el debilitament

per via interpretativa de la garantia i exigibilitat dels drets i deures lingüístics en es diversos sectors afectats (l'àmbit administratiu, el del consum, la immigració o els mitjans de comunicació), alhora que es qüestiona –més o menys obertament– la possibilitat d'uns usos autònoms de la llengua oficial pròpia.

Com destaca recentment Lluís Segura, “principalment per obra de la jurisprudència constitucional, i de manera especial a partir de la controvertida STC 31/2010, s'ha fet encara més evident l'asimetria esmentada i s'ha fet més profunda la bretxa entre els règims d'oficialitat doncs s'han afeblit les estructures conceptuals en què tradicionalment es basaven l'oficialitat de les llengües autonòmiques i seus els usos institucionals”.

Quarta part
ELS DRETS LINGÜÍSTICS
A L'ENSENYAMENT

La doctrina constitucional sobre les llengües a l'ensenyament es pot descriure a partir de la distinció de dues etapes cronològiques: l'etapa inicial d'aquesta jurisprudència culmina amb el dictat de la STC 337/1994, mentre que la segona etapa es caracteritza per la inflexió que suposa la STC 31/2010 respecte de la doctrina precedent.

En efecte, des dels precedents les SSTC 1/1982, 137/1986, 195/1989, 19/1990, es plasma una comprensió ponderada de les implicacions en l'àmbit educatiu de l'article 3.1 CE, així com dels articles 10 (valor de la dignitat i lliure desenvolupament de la personalitat), 14 (igualtat davant la llei) i 27 CE (drets educatius). Les SSTC 195/1989 i 19/1990, dictades en recursos d'empara emmarcats en el model lingüístic educatiu de la Comunitat Valenciana, el TC interpreta aquests drets en el context internacional (art. 10.2 CE), d'on conclou que *"ninguno de sus apartados [de l'article 27 CE], ni aisladamente considerados ni analizados a la luz de la Declaración Universal de Derechos Humanos y los Convenios Internacionales sobre la materia, permite incluir como parte o elemento del derecho constitucionalmente garantizado, el derecho de los padres a que sus hijos reciban educación en la lengua de preferencia de sus progenitores en el Centro docente público de su elección"* (STC 19/1990, FJ 4). I, pel que fa a la prohibició de tractament desigual de l'article 14 CE, es diu que *"supone, sin duda, que no puede prevalecer en el disfrute del derecho a la educación discriminación alguna basada en la lengua, pero no implica ni puede implicar que la exigència constitucional de igualdad de los españoles ante la Ley sólo puede entenderse satisfecha cuando los educandos recibían la enseñanza –en este caso, general básica– íntegramente en la lengua preferida por sus padres –en este caso, el valenciano– en un centro de su elección"* (STC 19/1990, FJ 4).

Posteriorment, la STC 337/1994, dictada en el procés constitucional sobre la Llei de normalització lingüística catalana de 1983, el TC afirma amb caràcter més general la legitimitat d'un ensenyament en el qual el vehicle de comunicació sigui la llengua pròpia i que el dret a l'educació *"no conlleva que la actividad prestacional de los poderes públicos en esta materia pueda quedar condicionada por la libre opción de los interesados de la lengua docente"* (STC 337/1994, FJ 9). Aquesta conclusió resulta compatible amb

la funció reconeguda jurisprudencialment a l'alta inspecció de l'Estat de vetllar pel respecte dels drets lingüístics i, en particular, *"el de recibir enseñanza en la lengua oficial del Estado"* (STC 1/1982, FJ 10), doncs *"no cabe olvidar que el deber constitucional de conocer el castellano (art. 3.1 CE) presupone la satisfacción del derecho de los ciudadanos a conocerlo a través de las enseñanzas recibidas en los estudios básicos"* (STC 337/1994, FJ 10).

Així doncs, el dret d'opció lingüística resta delimitat pel contingut prestacional del dret a l'educació i per les decisions polítiques i organitzatives dels poders públics en configurar el sistema educatiu. I, relacionat amb això, la jurisprudència esmentada admet que l'exercici de les competències de les comunitats autònomes sobre l'ensenyament -en el marc de l'article 149.1.30 CE- comporti l'existència de models lingüístics educatius diferenciats des de la perspectiva de la llengua vehicular; diversitat que inclou tant els models de separació lingüística (a més de les esmentades sobre el model valencià, vegeu la STC 137/1986 relativa al País Basc), com també un model en què la llengua oficial pròpia *"en atención al objetivo de la normlización lingüística en Cataluña, sea el centro de gravedad de este modelo de bilingüismo"*, tot i que amb el límit indefugible que *"ello no determine la exclusión del castellano como lengua docente de forma que quede garantizado su conocimiento y uso en el territorio de la Comunidad Autónoma"* (STC 337/1994, FJ 10).

Ahora, com assenyala la STC 38/2016, en pronunciar-se sobre el decret llei que pretenia implantar un model trilingüe a les Illes Balears, aquestes regulacions autonòmiques han de respectar el sistema de fonts del dret. Altres aspectes concrets sobre els quals es projecta la competència autonòmica són la regulació de l'exempció de cursar la llengua pròpia en l'ensenyament obligatori (STC 123/1988) i el requisit lingüístic en l'accés a la funció pública docent (STC 83/2000).

Pel que fa a la consideració de la llengua com a matèria d'estudi, la primera jurisprudència era ambigua quant al caràcter obligatori de l'ensenyament de la llengua oficial pròpia (STC 6/1982 i 87/1983), caràcter que semblava predicar-se únicament del castellà en virtut del deure constitucional de conèixer-lo. Si bé des de la STC 337/1994 ja s'identifica l'ensenyament de la llengua pròpia com una conseqüència imperativa de la seva oficialitat, en

dir, *"del reconocimiento de la cooficialidad del castellano y de la lengua propia de una comunidad se desprende el mandato para los poderes públicos, estatal y autonómico, de incluir ambas lenguas cooficiales como materia de enseñanza obligatoria en los planes de estudio, con tal de asegurar el derecho, de raíz constitucional y estatutaria, a su uso"* (FJ 14).

En relació amb l'organització curricular dels ensenyaments lingüístics en els nivells educatius no universitaris, fins l'any 2013, les comunitats autònomes amb llengua oficial pròpia tenien atribuïda la configuració d'un percentatge més alt d'hores del currículum respecte de la resta de comunitats (SSTC 87 i 88/1983 i 48/2013, entre d'altres). Després d'indicar que la normativa bàsica no pot buidar de contingut pràctic les competències autonòmiques, el TC assenyalava la connexió entre aquesta regulació i la relativa a la llengua vehicular, en indicar com a límit general que *"una regulación de los horarios mínimos que no permita una enseñanza eficaz de ambas lenguas en esas Comunidades incumpliría el artículo 3 de la Constitución"*, de manera que el principi d'oficialitat implica que *"el Estado en su conjunto (incluidas las Comunidades Autónomas) tiene el deber constitucional de asegurar el conocimiento tanto del castellano como de las lenguas propias de aquellas comunidades que tengan otra lengua como oficial"* (STC 87/1983, FJ 5). Posteriorment, les SSTC 15/2013 i 24/2013 -sobre l'ensenyament primari i secundari obligatori, respectivament- avalaven opcions més restrictives del legislador bàsic respecte de l'organització curricular de les estructures lingüístiques comunes per part de les administracions educatives autonòmiques, en dir que si aquestes s'imparteixen en llengua distinta del castellà *"deberá garantizarse que el alumnado recibe enseñanza de lengua y literatura castellana o en lengua castellana en un número de horas no inferior al que corresponda a dicha materia en aplicación de los criterios anteriores"*.

Com s'ha avançat, la STC 31/2010 enceta una nova etapa jurisprudencial en reinterpretar els límits de l'acció autonòmica en aquest àmbit. D'una banda, en impedir de manera expressa que es privi el castellà de la *"condición de lengua vehicular y de aprendizaje"*; i, d'una altra, en reinterpretar el precepte estatutari relatiu al dret a rebre l'ensenyament en català (art. 35 EAC), de tal manera *"que la interpretación constitucionalmente admisible es la*

que conduce a la existencia de ese derecho a la enseñanza en castellano” (FJ 24).

Tanmateix, els efectes de les declaracions citades sobre el model de conjunció lingüística de Catalunya –directament i principalment afectat per aquesta inflexió de la jurisprudència– no s’han concretat dins les recents SSTC 14/2018, 49/2018 i 30/2018, en les quals es declaren parcialment nul·les, tot i que per motius no directament lingüístics –vinculats a la doctrina constitucional sobre els límits dels controls imposables sobre l’exercici competencial dels ens territorials autònoms i pel que fa a la configuració de l’Alta inspecció educativa–, les disposicions de la Llei orgànica 8/2013 i el Reial Decret 591/2014 que aprofitaven l’esclatxa oberta per la STC 31/2010 per entrar a regular l’ús vehicular del castellà en les comunitats amb dues llengües oficials, amb la previsió de mecanismes coercitius sobre les administracions ‘incomplidores’. Amb tot, no és possible ometre que des del mes de desembre de 2010, i a partir d’una reinterpretació pròpia de la STC 31/2010, el Tribunal Suprem ha vingut obligant certs centres educatius catalans a impartir percentatges de docència en castellà. Dins la STC 14/2018, el TC ha assenyalat també certs límits, vinculats a la noció de normes bàsiques, en front d’una acció estatal homogeneïtzadora dels models educatius plurilingües, és a dir, aquells amb un ús vehicular de llengua estrangera (FJ 8).

D’altra banda, la jurisprudència constitucional ha avalat la nova estructura curricular establerta per la Llei orgànica 8/2013, de modificació de la Llei orgànica d’educació de 2006, que agrupa en tipus diferenciats d’assignatures les matèries de llengua castellana i estrangera, d’una banda, i la matèria de llengua oficial autonòmica, de l’altra, amb la reserva al Govern central de la fixació d’uns estàndards d’aprenentatge comuns pel que fa a les primeres (SSTC 14/2018, 49/2018, 68/2018 i 96/2018), tot recordant la necessitat d’adaptació normativa de les comunitats autònomes a aquesta normativa bàsica (STC 15/2019, FJ 57 a 59).

Cinquena part
**ELS DRETS LINGÜÍSTICS DAVANT
LES INSTITUCIONS I LES
ADMINISTRACIONS PÚBLIQUES**

Les implicacions del règim d'oficialitat sobre les institucions públiques es reconeixia, inicialment, per la STC 76/1983 –sobre el projecte de LOAPA–, que ja al·ludia al dret d'ús i concebia com a garantia genèrica del mateix *“la Administración autonómica en su conjunto, no individualmente a cada uno de sus funcionarios”* (FJ 42).

Poc després, la STC 82/1986, sobre la llei lingüística del País Basc, avançava en la definició d'un marc general dels usos lingüístics institucionals, que incloïa: a) l'afirmació del caràcter territorial de l'oficialitat de la llengua castellana, en fer equivaldre “llengua oficial de l'Estat” a l'article 3.1 CE la “llengua oficial a tot l'Estat” (com ja es deduïa de la STC 32/1981); b) la projecció de l'estatus oficial de la llengua pròpia es projecta sobre el conjunt d'administracions situades en la demarcació territorial autonòmica, les quals haurien d'adaptar-se d'acord amb un criteri de ‘progressivitat’ al nou règim de cooficialitat, i c) el caràcter modulable pel legislador –estatal o autonòmic– del vessant passiu del dret d'opció lingüística (o dret a ser atès en la llengua oficial triada).

En conjunt, doncs, d'aquestes resolucions inicials (vegeu també les SSTC 83/1986 i 84/1986, relatives a les lleis de normalització lingüística catalana i gallega) s'extreia la voluntat d'indicar uns límits a l'ús administratiu de les llengües autonòmiques, si bé aquests marges no es definien de manera molt estricta o precisa. Així, per exemple, la STC 82/1986 s'oposava a prescriure l'ús per defecte de la llengua oficial en què s'havia iniciat el procediment administratiu, si bé la posterior STC 123/1988 ho admetia amb la previsió d'una traducció al castellà si ho sol·licitava la part interessada.

En termes més generals, la conseqüència no explicitada d'aquesta doctrina era una dualitat de facto dels usos lingüístics de les administracions de dependència autonòmica i de l'Administració perifèrica de l'Estat que actua en el territori autonòmic. Pel que fa a les primeres, les situacions podien ser també variables, fruit de l'exercici de l'autogovern lingüístic i la possibilitat de regular diferenciadament l'ús de la llengua pròpia.

En relació amb el possible reconeixement d'efectes extraterritorials –fora del territori autonòmic– de l'estatus oficial de les llengües espanyoles distintes del castellà, la citada STC 205/1990, on se suscitava l'ús aquestes llengües en el

Senat, va evitar pronunciar-se sobre el tema de fons referent als límits territorials de l'oficialitat. Per la seva banda, la STC 50/1999 –sobre la llei bàsica de procediment administratiu– conclouïa que no és exigible la traducció dels expedients administratius al castellà en cas de trasllat a una altra comunitat autònoma on la mateixa llengua (distinta del castellà) és oficial. Uns anys més tard, en canvi, la ITC 383/2003 –sobre l'actuació de la Delegació provincial de l'*Instituto Nacional de Estadística*– acollia un concepte reductiu de les administracions 'radicades' en el territori autònic i justificava l'exclusió de l'ús de l'eusquera al País Basc en funció de l'àmbit i finalitat de l'activitat administrativa (enquesta d'àmbit estatal).

En l'àmbit de la funció pública, en contrast amb la jurisprudència tradicionalment més restrictiva del Tribunal Suprem, la STC 76/1983 s'obria a la consideració del coneixement lingüístic dels empleats públics com un mèrit, alhora que es declarava inconstitucional condicionar-ne la valoració a la 'implementació real' de la llengua (FJ 42). Un pas endavant va significar la STC 214/1989, que reconeixia el deure de les administracions locals i de l'Estat de preveure el coneixement de la llengua oficial autònoma per part del funcionaris locals amb habilitació estatal. Però, sens dubte, el pronunciament més important fou la STC 46/1991, que va avalar la constitucionalitat d'un requisit lingüístic general, en l'accés i la promoció als llocs de treball per al personal de les administracions de dependència autònoma. L'argumentació de la sentència la situa com un referent en termes de garantia d'uns usos institucionals de les llengües no castellanes i la garantia dels drets lingüístics, en dur a terme una interpretació consistent del principi d'oficialitat lingüística –i de llengua pròpia– amb les exigències derivades d'altres drets i principis constitucionals (art. 14, 23.2, 103.3 CE). Inicialment, la Sentència recorda que la diversitat de drets i deures lingüístics en diferents parts del territori estatal és inherent al model de pluralisme lingüístic fundat en el principi de "cooficialitat":

"En relación con la presunta desigualdad que originaría el precepto impugnado en los derechos y obligaciones reconocidos a españoles en cualquier parte del territorio nacional (art. 139.1 C.E.) al introducir una exigencia de conocimiento lingüístico para acceder a la función pública de la Administración de la Generalidad de Cataluña

que no se establece para el acceso a otras Administraciones, debemos partir del reconocimiento, al amparo de la remisión que efectúa el art. 3.2 C.E., del idioma catalán como lengua oficial en Cataluña (art. 3.2 E.A.C.). Se establece, así, un régimen de cooficialidad lingüística que rige en el territorio de la Comunidad Autónoma de Cataluña y del que, entre otras consecuencias, se deriva que el catalán y el castellano deben ser usados preceptivamente por la Administración en la forma determinada por la Ley (art. 5.2 Ley del Parlamento de Cataluña 7/1983, de 18 de abril, de Normalización Lingüística) y que el catalán sea lengua propia de la Administración territorial catalana (art. 5.1 Ley 7/1983, en relación con el art. 3.1 E.A.C.) (...).

Naturalmente, el establecimiento de un régimen de cooficialidad lingüística en una parte del territorio del Estado no contradice el principio de igualdad de los españoles en todo el territorio nacional, recogido por el art. 139.1 C.E., ya que tal principio no puede ser entendido en modo alguno como una rigurosa y monolítica uniformidad del ordenamiento de la que resulte que en cualquier parte del territorio se tengan los mismos derechos y obligaciones, puesto que con la debida reserva respecto de la igualdad en las condiciones básicas del ejercicio de los derechos y libertades (art. 149.1.1 C.E.), «la potestad legislativa de que las Comunidades Autónomas gozan da a nuestro ordenamiento una estructura compuesta, por obra de la cual puede ser distinta la posición jurídica de los ciudadanos en las distintas partes del territorio nacional» (STC 37/1981, fundamento jurídico 2.º)."(FJ 2)

Un cop descartat que l'exigència del coneixement del català en l'accés a la funció pública sigui discriminatori des de la perspectiva de la igualtat dels espanyols en el territori estatal, el TC analitza si es pot considerar o no un factor de discriminació personal distingir entre qui té i qui no el coneixement lingüístic, i conclou negativament amb aquests termes:

"Sin embargo, el inciso impugnado del art. 34 de la Ley catalana 17/1985, al establecer la exigencia de conocimiento del catalán, parte de lo dispuesto en el inciso precedente, en el que se recogen los principios constitucionales de mérito y capacidad para el acceso a la función pública (art. 103.3 C.E.). Y dentro de estos principios es donde se sitúa el requisito de conocimiento del catalán (...).El propio principio de mérito y capacidad supone la carga para quien quiera acceder a

una determinada función pública de acreditar las capacidades, conocimientos e idoneidad exigibles para la función a la que aspira. Por lo que la exigencia del conocimiento del idioma que es oficial en el territorio donde actúa la Administración a la que se aspira a servir es perfectamente incluible dentro de los méritos y capacidades requeridas. No debe entenderse la exigencia de conocimiento del catalán un requisito ad extra, independiente del mérito y capacidad acreditadas, sino, al igual que cualquier otro conocimiento o condición exigida para el acceso a la función pública, una exigencia con cuya acreditación se da satisfacción a dichos principios constitucionales, en la medida en que se trata de una capacidad y un mérito que, según el art. 34 de la Ley catalana 17/1985, ha de acreditarse y valorarse en relación con la función a desempeñar, y por tanto guarda la debida relación con el mérito y capacidad, tal como impone el art. 103 C.E. (STC 27/1991, fundamento jurídico 4.º).”(FJ 3)”

El Tribunal conclou que l'estatut d'oficialitat de la llengua catalana i el dret dels ciutadà d'utilitzar el català en les seves relacions amb aquesta llengua amb l'Administració avalen la raonabilitat del requisit lingüístic previst per la llei enjudiciada.

Quant a la justícia, cal partir de la consideració que la jurisprudència constitucional ha avalat sense fissures la configuració unitària i la centralització del poder judicial (títol VI CE). Sobre aquesta base, la STC 56/1990 va ratificar la posició jurídica dominant del castellà, com *“la lengua generalmente usada en el ámbito de la justicia”*, que estableix l'article 231 de la Llei orgànica del poder judicial, que inclou també l'habilitació als membres del poder judicial, fiscalia i altre personal al servei de l'Administració de justícia per emprar la llengua “cooficial” en el territori autonòmic, si les parts no s'hi oposen al·legant indefensió (apartat segon del precepte), i el dret d'ús de les parts i els seus representants (apartat tercer), sense contemplar la correlativa garantia de coneixement per part de l'òrgan judicial.

Sobre això darrer, la ITC 166/2005 inadmetia a tràmit una qüestió d'inconstitucionalitat sobre el mateix precepte de l'LOPJ –en què s'adduïa, entre d'altres arguments, la vulneració de l'article 9 de la CELRM–, en considerar que la garantia del dret a intèrpret resol satisfactòriament el conflicte potencial entre el dret d'ús de la llengua oficial i la no exigibilitat del seu coneixement als membres de

la carrera judicial. La ponderació efectuada sembla però qüestionable, atès que no tindria prou en compte les implicacions de l'estatus oficial de la llengua i els drets dimanants, en aplicar-li la mateixa garantia –dret a intèrpret– que a les llengües estrangeres:

“En este último supuesto, que es el específicamente enjuiciado por el órgano judicial promotor de la cuestión, la decantación de la ponderación a favor del derecho a usar la lengua oficial propia de la Comunidad Autónoma se completa con la intervención de intérprete (apartado 5) a los efectos de evitar la eventual indefensión de terceros o para garantizar que el desconocimiento de ese idioma por los titulares o miembros de los órganos judiciales no suponga merma de la efectividad de los derechos de los ciudadanos. Consecuentemente, podemos afirmar que la resolución que el legislador ha dado al conflicto puede considerarse expresiva del llamado “principio de concordancia práctica”, que se traduce en que el sacrificio de uno de los términos de la ponderación no vaya más allá de las necesidades de realización del interés preponderante (por todas, STC 154/2002, de 18 de julio, FJ 12).

Sentado esto, debemos descartar que el precepto legal cuestionado incurra en contradicción alguna con el art. 3.2 CE. En particular si paramos mientes en que la intervención de intérprete en el proceso tiene como finalidad evitar que se produzcan situaciones de indefensión de las partes y nadie tiene derecho a colocar a un tercero en situación de indefensión.” (FJ 5)

D'altra banda, la ITC 166/2005 analitza la compatibilitat de la situació creada per l'article 231 LOPJ en relació amb les garanties processals constitucionalitzades a l'article 24.2 CE com a drets fonamentals, i recorda que *“la intervención de intérprete ha sido considerada como la principal “medida paliativa” utilizada a fin de garantizar la eficacia de los derechos lingüísticos de los ciudadanos. Esta medida puede considerarse compatible con la preservación de la inmediación procesal, por lo que supera el juicio de proporcionalidad o ponderación que se nos solicita”*; i afegeix, des de la perspectiva de l'article 14 CE, *“debemos rechazar el reproche de discriminación que se dirige contra el precepto legal cuestionado. En particular, porque, a diferencia de lo que sucede en el caso de los funcionarios de la Administración de Justicia (art. 231.2 LOPJ), el derecho al uso de*

las lenguas cooficiales por las partes, sus representantes y letrados, así como por los testigos y peritos que depongan ante los órganos jurisdiccionales, no está sometido a limitación alguna (art. 231.3 LOPJ). De este modo, el legislador ha sido sensible a la consideración de la lengua como un elemento constitutivo de la personalidad, para cuyo pleno respeto, en concordancia con el respeto a los derechos procesales de terceros, se establece la intervención de intérprete". (FJ 6)

Sobre la connexió entre garanties processals de l'article 24.1, en relació 24.2 CE, i llengua, és rellevant la síntesi que ofereix el fragment següent del FJ 6 de la ITC 166/2005:

"A mayor abundamiento, y frente a lo sostenido en el Auto de planteamiento de esta cuestión de inconstitucionalidad, debemos subrayar asimismo que la titularidad y efectivo ejercicio de las garantías procesales tornadas en derechos fundamentales por mor del art. 24.2 CE no puede condicionarse en función del carácter oficial de la lengua en la que se expresen sino que dimanar de la esencia misma de la noción de proceso justo. Por ello mismo, este Tribunal no ha tenido reparo alguno a la hora de considerar que la asistencia del intérprete, en la medida en que representa un instrumento adecuado para dialogar con las otras partes y con el propio órgano judicial, se comprende "en el art. 24.1 de la Constitución en cuanto dispone que en ningún caso puede producirse indefensión" (STC 74/1987, de 25 de mayo, FJ 3, entonces en relación con los españoles que no hablen o no comprendan el castellano), o bien para integrar esa misma asistencia del intérprete "sin violencia conceptual alguna" en el perímetro del derecho fundamental a la defensa (art. 24.2 CE), toda vez que se halla al servicio de la comprensión de cuanto se dice en el juicio y brinda a las partes la posibilidad de rebatirlo (STC 181/1994, de 20 de junio, FJ 2, donde el demandante de amparo era un extranjero que desconocía el castellano). En palabras de la STC 105/2000, de 13 de abril, que sintetiza nuestra doctrina sobre este punto, el órgano judicial, no sólo vendrá facultado para autorizar la traducción, sino incluso obligado a ello para cumplir la función que le es propia pues "la eficacia directa de los derechos fundamentales, proclamada en el art. 53.1 CE así lo impone, sin necesidad de ninguna ley que le autorice a ello expresamente" (FJ 12)."

Només en relació amb el personal no judicial al servei de l'administració de l'Administració de justícia les STC 253/2005 i 270/2006, sobre la normativa basca

de perfils lingüístics, admetien un marge estret d'intervenció autonòmica per garantir-ne el coneixement de la llengua oficial pròpia. Escau destacar un dels vots particulars que inclou la STC 270/2006, del magistrat Pablo Pérez Trepms, en el sentit de no tancar totalment la possibilitat que aquesta exigència afecti el nucli del poder judicial constituït pels jutges i magistrats.

En altres sectors jurídics, com ara els registres públics, la STC 87/1997 avala el monolingüisme castellà en els assentaments del Registre mercantil, tot delimitant l'abast de l'oficialitat de les altres llengües al dret a presentar-hi documents escrits en aquestes.

En un altre àmbit, la STC 74/1989 admetia una acció positiva dels poders autonòmics per tal d'afavorir la redacció de les escriptures públiques en català (la STC 31/2010, FJ 90, restringeix la possibilitat d'exigir el coneixement de la llengua pròpia als notaris).

La incidència de la STC 31/2010 en l'àmbit de les institucions públiques és també destacable. D'entrada, en aquest pronunciament es va declarar nul·la la previsió estatutària d'un ús 'preferent' del català a les administracions de Catalunya (art. 6.1 EAC). A més, la sentència inclou diversos pronunciaments interpretatius que matisen la doctrina constitucional precedent, entre els quals destaquen: a) l'accent en la *normalitat* de l'ús del castellà ("*tan normal como la catalana*") en l'Administració autonòmica; b) la difuminació de la dualitat administrativa apuntada, sota l'expressió "*el poder público radicado en Cataluña*"; c) la reconstrucció del deure de coneixement del castellà de l'article 3.1 CE com a "*contrapunto de la facultad del poder público de utilizarla como medio de comunicación normal con los ciudadanos sin que éstos puedan exigirle la utilización de otra*" (FJ 14.b); d) l'exigibilitat debilitada dels drets lingüístics –com a drets subjectius–, fruit de la configuració dels deures estatutaris de coneixement dels funcionaris estatals com "*apenas un trasunto*" o "*mera formalización de una consecuencia inherente a la declaración de cooficialidad*" (FJ 21); i, e) el rebuig exprés que es pugui "*derivar de la cooficialidad de la lengua catalana su cualidad de medio de comunicación jurídicamente válido respecto de poderes públicos no radicados en el territorio de la Comunidad Autónoma. Tal condición es privativa del castellano*", junt amb l'afirmació d'un principi de territorialitat restrictiu ("*la sede de la autoridad,*

no el alcance territorial de la respectiva competencia (...) a todo el territorio nacional "(FJ 21).

Com a derivacions de la nova doctrina de la STC 31/2010 sobre els límits del legislador autonòmic quant a la protecció de la llengua pròpia -que s'aplica a un supòsit on els recurrents qüestionaven-, la STC 165/2013 va rebutjar que l'eliminació del requisit lingüístic general dins l'Administració autonòmica balear, per tal de circumscriure-la a places determinades d'atenció al públic, afecti negativament l'estatus oficial de la llengua catalana o els drets lingüístics dels seus parlants, ni des de la perspectiva de la legislació bàsica estatal ni des de la perspectiva constitucional de la prohibició de discriminació:

"A la hora de examinar la posible contradicción con estas normas básicas estatales, debe partirse del contenido de dichos preceptos y así, el art. 54.11 LEEP regula un principio de conducta de los empleados públicos que es el de garantizar la atención al ciudadano en la lengua oficial que solicite. Por su parte, el art. 124.1 g) de la Ley de función pública balear, en la nueva redacción por Ley 9/2012, reconoce la obligación de facilitar a los ciudadanos y ciudadanas el ejercicio del derecho a utilizar las lenguas cooficiales en las relaciones con la Administración autonómica.

Del contraste de ambos preceptos se colige que no existe la contradicción denunciada por los demandantes, puesto que en ambos casos el deber del empleado público está configurado en los mismos términos, en el sentido que debe desplegar la conducta que posibilite la eficacia del derecho del ciudadano a ser atendido en la lengua que elija, lo cual no implica una contradicción con la norma básica.

Lógicamente, tal contradicción se produciría en hipótesis si en la legislación básica estatal se contuviera una cláusula de preceptividad del conocimiento del idioma oficial para el acceso a la función pública autonómica, la cual en su caso debería identificarse en la regulación del acceso al empleo público y ello nos lleva al análisis del art. 56.2 LEEP, segundo de los preceptos invocados en la demanda (...)

Por tanto, cuando el art. 56.2 establece que las Administraciones públicas deben prever la selección de empleados públicos debidamente capacitados para la cobertura de puestos en las Comunidades Autónomas que gocen de las dos

lenguas oficiales no está imponiendo un requisito genérico de conocimiento del idioma, sino que está estableciendo la necesidad de que dicho requisito sea previsto con arreglo al contenido funcional del puesto (v.gr. en el caso de los "empleados públicos debidamente capacitados"), lo cual concede al legislador y a la Administración un amplio espacio de libertad de regulación a la hora de perfilar las condiciones de acceso(...).

La modificación operada por la Ley balear 9/2012, en línea de equiparar la posición institucional de ambas lenguas, no resulta contraria a los textos invocados en la demanda, ni supone una discriminación para las personas que se relacionen con las Administraciones baleares en lengua catalana, puesto que este cambio de orientación en materia de política lingüística se acompaña de un conjunto de medidas consistentes, entre otras, en el requisito lingüístico de los puestos de trabajo, la valoración como mérito en el empleo público y el fomento de la formación en el conocimiento de la lengua propia, que permiten afirmar la preservación de la garantía del derecho del ciudadano a relacionarse con la Administración en la lengua que elija."(FJ 14)

L'argumentació i la decisió de la majoria del Tribunal és qüestionada pels vots particulars on, a banda de palesar la contradicció entre el supòsit examinat per l'actual Sentència i el plantejament de l'EAC de 2006 que va donar lloc a la STC 31/2010, qüestionen obertament la falta d'afectació dels drets lingüístics. Així, per exemple, la magistrada Adela Asúa afirmava:

"A mi juicio, y dicho sucintamente, el canon de constitucionalidad aplicable debiera haberse construido desde lo establecido en el art. 3.2 CE y en el art. 14 EAIB. Este Tribunal tiene declarado que el derecho a utilizar en el ámbito autonómico una lengua cooficial en los procedimientos administrativos es "consecuencia de la directa eficacia normativa del art. 3.2 CE" (ATC 311/1993, FJ 3). Para el ámbito territorial de las Illes Balears, ese derecho está recogido en el art. 14 de su Estatuto de Autonomía, que establece lo siguiente: "Los ciudadanos de las Illes Balears tendrán derecho a dirigirse a la Administración de la Comunidad Autónoma en cualquiera de sus dos lenguas oficiales y a recibir respuesta en la misma lengua utilizada". Ese derecho público-subjetivo de carácter estatutario se impone directamente a los poderes públicos ubicados en el territorio de la Comunidad Autónoma, incluyendo al legislador autonómico.

La garantía de los derechos lingüísticos no es una cuestión ajena a la jurisprudencia constitucional, que ha manifestado que el empleo de una lengua cooficial implica la provisión por parte de los poderes públicos de los medios necesarios, y entre ellos la presencia de personal con la competencia lingüística necesaria "como un modo de garantizar el derecho a usarla por parte de los ciudadanos de la respectiva Comunidad" (STC 82/1986, FJ 14)."

Altrament, la STC 11/2018, sobre la Llei de l'occità/aranès, declara inconstitucionals, sobre la base de la exigència d'un *"equilibrio inexcusable del régimen constitucional de cooficialidad"*, els preceptes que preveïen un ús preferent d'aquesta llengua en les institucions de l'Aran i en les seves relacions amb la Generalitat de Catalunya, que el suprem intèrpret constitucional valora en termes de *"imposición"*.

A l'últim, cal fer esment de la STC 87/2017, dictada en el recurs d'inconstitucionalitat interposat contra la Llei del Parlament de Catalunya que regula el servei administratiu d'acollida de la immigració, en què es declara inconstitucional la previsió d'un ensenyament del català que no prevegi en condicions equiparades l'ensenyament del castellà. La Sentència situa extramurs del règim d'oficialitat –en tant que meres mesures de foment o difusió– les disposicions adreçades a garantir l'ús de la llengua catalana en el funcionament d'aquest servei.

Cinquena part

BALANÇ FINAL

L'abast i l'eficàcia dels drets lingüístics proclamats o reconeguts per les CE i EA depèn d'elements estructurals i de la interpretació que aquests reben de part del TC. Des d'aquesta perspectiva –l'única que, al nostre entendre, permet una visió realista– la garantia dels drets lingüístics és afectada per l'evolució de la jurisprudència constitucional des de l'inici dels anys vuitanta, en què es poden distingir distintes etapes, fins a l'etapa actual en què la comprensió i garantia d'aquests drets s'ha vist clarament debilitada a partir del marc interpretatiu imposat per la STC 31/2010 i desplegat pels darrers pronunciaments dels anys 2017 i 2018.

El balanç final sobre la jurisprudència constitucional en la matèria lingüística no pot ser positiu des de la perspectiva de la seguretat lingüística per a les distintes comunitats lingüístiques, en la mesura que la doctrina del TC ha contribuït bàsicament a reforçar la garantia constitucional de la llengua castellana ex article 3.1 CE, mentre que s'han afeblit per via interpretativa les garanties internacionals, constitucionals i estatutàries relatives a les altres "llengües espanyoles" oficials (art. 3.2 CE) o bé protegides d'altra forma pels estatuts respectius .

BIBLIOGRAFIA

FOSSAS, Enric. "Aportaciones y límites de la jurisprudencia constitucional en el desarrollo del plurilingüismo en España", *Revista Vasca de Administración Pública*, 69, 2, 239-264, 2004.

LÓPEZ BASAGUREN, Alberto. "Nación y lengua en el Estatuto de autonomía de Cataluña: consideraciones sobre la STC 31/2010", *Revista General de Derecho Constitucional*, Extra 13, 2011.

MILIAN I MASSANA, Antoni. "El marc constitucional relatiu al plurilingüisme Model reeixit o regulació obsoleta?" a A. Milian (coord.) *El plurilingüisme a la Constitució espanyola*, 209-258. Barcelona: Institut d'Estudis Autònoms, 2009.

MILIAN I MASSANA, Antoni. "Principis i criteris en la jurisprudència del Tribunal Constitucional" a Antoni Milian (coord.), *Jurisprudències constitucionals en matèria lingüística: principis i criteris*, 129-174. Barcelona: Institut d'Estudis Autònoms, 2011.

MILIAN I MASSANA, Antoni. "Contingut i conseqüències jurídiques de la Sentència del Tribunal Constitucional 31/2010, de 28 de juny, en relació amb les llengües oficials", *Revista Jurídica de les Illes Balears*, 9, 39-68, 2011.

PONS PARERA, Eva; VERNET I LLOBET, Jaume; POU I PUJOLRÀS, Agustí. "Jurisprudència del Tribunal Suprem", *Revista de Llengua i Dret/ Journal of Language and Law*, 17 a 71, 1992-2019.

PONS PARERA, Eva; VERNET I LLOBET, Jaume; POU I PUJOLRÀS, Agustí. "Jurisprudència del Tribunal Constitucional", *Revista de Llengua i Dret/Journal of Language and Law*, 17 to 71, 1992-2019.

PONS PARERA, Eva. *Los derechos lingüísticos en el marco internacional y comunitario europeo (2006)*, in: J.M. Pérez (coord.) *Estudios sobre el estatuto jurídico de las lenguas en España*. Barcelona: Atelier, 2006.

PONS PARERA, Eva; PLA BOIX, Anna M. *Los derechos y principios lingüísticos en el Estatuto de Autonomía de Cataluña de 2006*, in: M.A. Aparicio (dir.), *Derechos y principios en los Estatutos de Autonomía*. Barcelona: Atelier, 2007.

PONS PARERA, Eva. *Llengua i immigració a l'Estat autòmic i a Catalunya: una aproximació jurídica*. *Revista d'Estudis Autònoms i Federals* 11, 353-399, 2010.

PONS PARERA, Eva. *Els efectes de la Sentència 31/2010, de 28 de juny, sobre el règim lingüístic de l'Estatut d'autonomia*. *Revista d'Estudis Jurídics i Federals* 12, 120-152, 2011.

PONS PARERA, Eva. *La llengua de l'ensenyament en la jurisprudència del Tribunal Constitucional i del Tribunal Suprem*, in: A. Milian (coord.) *Els drets lingüístics en el sistema educatiu. Els models de Catalunya i les Illes Balears*. Barcelona: Institut d'Estudis Autònoms, 2013.

PONS PARERA, Eva. *Transición española y pluralismo lingüístico en España*. *Espazo Jurídico: Journal of Law*, 14, 3, 93-112, 2013.

PONS PARERA, Eva. *Llengua i estatus. L'oficialitat importa?*, *Revista de Llengua i Dret/ Journal of Language and Law* 67, 1-6, 2017.

PONS PARERA, Eva. *Language Rights and Linguistic Groups: from International Law to Domestic Legal Protection (the case of Spain)*, in: A. Del Real, *The Rights of Minorities: Cultural Groups, Migrants, Displaced Persons and Sexual Identities*. Bentham, 2017.

PUNSET BLANCO, Ramón; VERNET I LLOBET, Jaume. *Lenguas y Constitución*. Madrid: Iustel, 2007.

RIDAO MARTÍN, Joan. "El canvi de paradigma en la jurisprudència constitucional sobre la competència lingüística dels empleats públics", *Revista de Llengua i Dret/ Journal of Language and Law*, 61, 72-86, 2014.

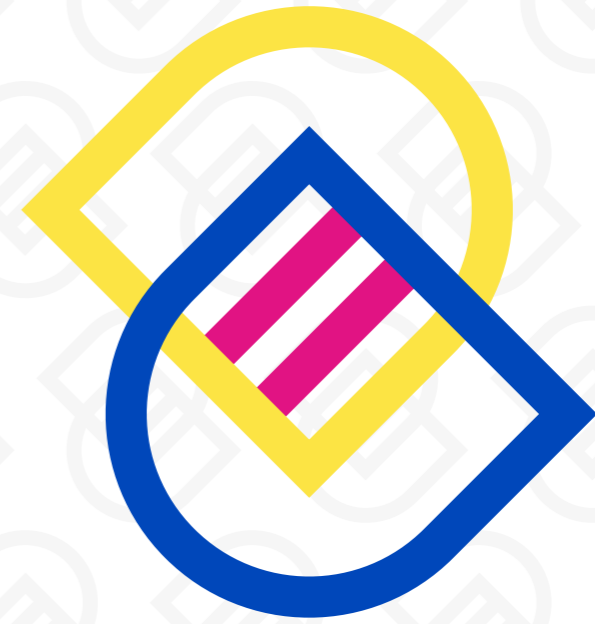
SEGURA GINART, Lluís J. "Al voltant de quaranta d'anys d'oficialitat i d'usos institucionals de les llengües pròpies", *Revista de Llengua i Dret/ Journal of Language and Law*, 71, 5-20, 2019.

URRUTIA LIBARONA, Iñigo. "Las cuotas lingüísticas en los servicios de comunicación audiovisual y el cine" a Antoni Milian i Massana (coord.) *Drets lingüístics: de debò? Els drets lingüístics en les actuacions administratives i en determinades activitats supervisades per les administracions*, 37-88. Barcelona: Institut d'Estudis Autònoms, 2012.

VERNET I LLOBET, Jaume. "La regulación del plurilingüismo en la Administración española", a A. Bastardas y E. Boix (coords.) *¿Un Estado, una lengua? La diversidad política de la diversidad lingüística*, 99-151. Barcelona: Octaedro, 1994.

VERNET, Jaume; PONS PARERA, Eva; POU, Agustí; PLA, Anna M.; SOLÉ, J.R. *Dret lingüístic*. Valls: Cossetània, 2003.

VERNET I LLOBET, Jaume. "Los conflictos lingüísticos abiertos en la jurisprudencia constitucional Española" a Jorge Cagiao i Juan Jiménez-Salcedo, *Políticas lingüísticas en democracias multilingües: ¿es evitable el conflicto?*. Madrid: Catarata, 2015.

**Càtedra de
Drets Lingüístics**

